

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228183

UNIVERSAL
LIBRARY

مُسَافِر

معنی

سیاحتِ چندروزہ افغانستان

(اکتوبر ۱۹۳۲ء)

اقبال

۱۹۳۲ء

Handwritten text in Arabic script, possibly a signature or a short note, located in the upper right quadrant of the page.

مُساَفِر

بِجَنِّ

سیاحت چند روزہ افغانستان

تقریباً

اقبال

۱۹۳۲ء

(کاپن رائٹ)

نا در آفتاب شه درویش خو
 رحمت حق بر روان پاک او
 کار قلمت محکم از تدبیر او
 حافظ دین بس شمشیر او
 چون ابوزور خود گداز اندر نماز
 نترسش بهنگام کس خار گداز
 عهد صدیق از جمالش تازه شد
 عهد فاروق از جلالش تازه شد

از غم دین در دوش چون لاله داغ
 در شبِ خاور وجود او چو پراغ
 در نگاہش مستی از بابِ ذوق
 جوهرِ جانش سر پا جذب و شوق
 نسروی شمشیر و درویشی نگه
 هر دو گوهر از محیطِ لاله
 فقر و شاهی وارداتِ مصطفی است
 این تجلیهای ذاتِ مصطفی است
 این دو قوت از وجودِ مومن است
 این قیام و آن سجودِ مومن است
 فقر سوز و درد داغ و آرزوست
 فقر را در خون تمپیدن آبروست

فخرِ نادر آند اندر خون تمپید
 آفرین بختِ آں مردِ شہید!
 اے نبی اے رو نور و تین کلام
 در عوافِ مرقدش نرنگِ خرام
 شاہ در خواب است پائستہ نہ
 غنچہ را آہستہ تر بکشاگرہ
 از حضور او مرا فرمان رسید
 آنکہ بان تازہ در خاکم دمید
 سوختیم از گرمی آواز تو
 اے خوش آں قومے کہ داند راز تو
 از عنہم تو قوت ما آشناست
 می شناسیم این نوالہ از کجاست!

اے بانو بخشِ سحابِ ماچو برق
 روشن و تابندہ از نورِ تو شرق
 یک زماں در کوہِ سارِ مادرِ بخش
 عشقِ را باز آں تب و تابے بخش
 تا کجا و تبندہ باشی اسیر
 تو کلیمی راہِ سینائے گمیرا!

طے نمودم باغ و راغ و دشت و در
 چوں سببا بگذشتم از کوہ و کمر
 خمیہ از مردانِ حق بیگمانہ نیست
 در دل او صد ہزار افسانہ بیت
 بادہ کم دیرم از و چمپیدہ تر
 یا وہ گردد در حنم و ہمیشہ نظر

سبز و در دامان کسا ریش مجوس

از خمیر شش بر نیامد رنگ بوس

سوزی یعنی کبک اوشا میں مزاج

آہوئے اوگیر و از شیریں خوران!

وز فطاشش برو بوزان تیز چنگ

روز و برتن از خمیر شاں چنگ

لیکن از بے مرکز می آشفتمه روز

بے نقف م و نامت م و نیم سوز

قریبوزان نمیت در پرواز شاں

از قہرواں سپت قرپرواز شاں

آہ قومی بے تب و تاب حیات

روزگار شش بے نصیب واردات!

آں یکے اندر سجود میں در قیام
 کار و بارش میں صلوات بے نام
 ریز ریز از سنگ و مینائے او
 آو بار از او بے فروائے او

خطبات اقوام سرحد

سے ز خود پوشیدہ و خور با زیاب
 در سلمانی تمام است میں حجاب
 رمزدین مستظفے دانی کہ ہمیت
 فاش دین خویش را شاہنشاہی است
 ہمیت دین، در یافتن اسرار خویش
 زندگی مرگ است بے دیدار خویش

آں مسلمانے کہ میں خوشی را

از بہانے بر زمین خوشی را

از نمبہ کائنات آگاہ دوست

تغی لا موجود الا اللہ دوست

در زمان و لو مان خونگے او

نہ پہ آوارہ در پیمانے او

تا دلش برتے ز اسرار خداست

عیف اگر از خویش تن نا آشت است

بند و حق وارث بنمیب راں

از مخمبہ در جہان دیگران

تا بہانے دیگرے پیدا کنند

ایں جہان کہنہ را بر ہم نند

زندہ مرد از غیر حق دارد مشرب اغ

از خودی اندر وجود او چہ اغ!

پائے او محکم بر زمخیر و مشر

ذکر او شمشیر و منکر او سپہ

بجیش از بانگے کہ بر نیز دژ بجاں

نے ز نور آفتاب نماوراں

فطرت او بے بہات اندر بہات

او حسینم و در طوفان شہادت

قزہ از گرد آتش آفتاب

شاہد آمد برء و ج او کتاب

فطرت اور اکشاد از زنت بہت

چشم اور روشن سواد از زنت است!

اندک کے گم شولعت بران و خیر
 باز سے ناداں بنو شیش افروز گم
 در جہاں آوارہ بھی پارہ
 وعدے گم کردہ، صد پارہ
 بند غیر اللہ اندر پائے تست
 داغ از غم زدہ کدو سیانے تست
 خمیر سیل از کھر پنهانی بترس
 از ضیاع روح افغانی بترس
 ز آتش مردان حق می سوزمت
 نکتہ از پیر آدم آموزمت
 ترق از حق جو مجھ از زید و عمر
 مستی از حق جو مجھ از بنک و حسر

گل محسن گل را مخور گل را مجو
 زانکہ گل خوار است دائم ز رورو
 دل بجوتا جا و دال با شنی جوان
 از تجسلی چہروات چوں ارغوان
 بندہ باشش و بر زمین رو چوں سمند
 چوں مبت زہ نئے کہ برگردن بزندان
 شکوہ کم کن از سپہر اہل جور و
 جہنم گرد و آفتاب خود گرد
 از مہم نام ذوق و شوق آگاہ شو
 ذرہ بہ مستیاد مہر و ماہ شو

عالم موجود را اندازہ کن
 در جہاں خود را بلند آوازہ کن

برگ و ساز کائنات از وحدت بہت

اندریں عالم حیات از وحدت بہت

در گذر از رنگ و بو ہائے کہن

پاک شواز آرزو ہائے کہن

یہں کہن سماں نیز زو باد و جو

نقشبند آرزوئے تازہ شو

زندگی بر آرزو دار و اساس

خوش را از آرزوئے خود شناس

چشم و گوش و ہوش تیز از آرزو

مشتِ خاک کے ہر خیز از آرزو

بر کہ تخم آرزو در دل نہ کشت

پا نمالِ دیگران چوں سنگ و خشت!

آرزو سرمایہ سلطان و میر
 آرزو جامِ جہاں بینِ فقیر
 آبِ و گل را آرزو آدم کنند
 آرزو ما را از خود محمد کنند
 چون شرار از خاکِ ما بر می جمد
 ذرہ را پهنائے گردوں می دہد
 پور آذر کعبہ را تمسیر کرد
 از ننگا ہے خاک را اُکسیر کرد
 تو خودی اندر بدن تمسیر کن
 مشتِ خاکِ خویش را اُکسیر کن

مسافر وارومی شو توبہ شہر کابل حاضر مشو

بخصوصاً علی حضرت شہید

شہر کابل بخت جنت نظیر

آب حیوان از رنگ تاش مجبیز

چشم صائب از سوادش سر زمین

روشن و پائند و باد آن سرزمین

در غلام شب سمن زارشش نگر

بر بساط سبزہ می غلطد سحر

۵ مرزا صاحب تبریزی در معن کابل سیرید۔

تاریخ و تفسیر چشم از سوادش سر زمین

آن دیارِ خوش سواد آن پاک بوم
 باد او خوشتر ز بادِ شام و روم
 آب او براق و خاکش تابناک
 زنده از موجِ نسیمش مرده خاک
 ناید اندر تروت و صوت اسرار او
 آفت با آن نغمت در کسار او
 ساکنانش حیرت‌چشم و خوش گهر
 مثل تیغ از جوهر خود بے نبر
 قصرِ سلطان که نامش دلگشا است
 زانراں را گردِ آبش کمی است
 شاه را دیدم در آن کاخ بلند
 پیش سلطانِ فقیرے در دامنند

حُسن او اقلیم دلسار کشتود
 رسم و آیین ملوک آجبانه بود
 من حضور آن شهبه و الامم
 تینه امرو و بدر بارش
 جانم از سوز کاشش در گداز
 دست او بوسیدم از راونیاز
 پدشانه خوش بوم و ساد و پیش
 سخت کوش و نرم خست و گرم خوش
 معاق و انطام از نغمه شهنش
 بین و دولت از وجودش استوار
 خاک و از نوریان پاکیزه تر
 از دستام نقره شاهی باخبر

درنگامش روزگارِ مشرق و مغرب

حکمتِ اورازداریِ مشرق و مغرب

شہ یارے چوں حکیمانِ حکمتہ و ان

راز و این مد و جزبہ امتیال

پردہ با از طاعت معنی کشود

حکمتہ ہائے کاک و این راز و انمود

گفت از آن آتش کہ داری در بہان

من ترا دادم عزیز خوشیستن

ہر کہ اوراز محبت زینک بوست

درنگاہم ہشتم و محسنو اوست

در حضور آن مسلمان کریم

مدیہ آوردم زتو آن عظیم

گفتم این سمانہ اہل حق است
در مہیبِ اوجیاتِ مطلق است

اندرو ہر اہت دارا انتہا است

حیدر از نیوئے او خمیر کشا است

نشہ حسرت فرم بخون او دوید

دانہ دانہ اشک از چشمش بچکید

گفت ناورد در جہاں بے چارہ بود

از غم دین و وطن آوارہ بود

کوہ و دشت از فخر اہم بیخبر

از غمسان بے حسابم بیخبر

نالہ با بانگِ مندار آئینم

اشک با جوئے ہسار آئینم

غیرت آن نملکِ رِمن نہ بود
 تو تشش ہر باب را بزمین کشود
 گفہ تنگوئے خسہ و والہ نژاد
 باز با من بند بہ سرشار داد
 وقت عصہ آمد صدائے اہلوات
 آن کہ مومنین را کند پاک از جہات
 اتمانے عاشقتاں سوز و گداز
 کردم اندر اقتدائے او نماز
 رازمانے آن قیام و آن سجود
 عزیز بزمِ محراباں تو اں کشود

بر مزار شهنشاه بابر خلد آشیانی

بیا که ساز فرنگ از نو ابر افقاد هست
 درون پرده او نغمه نیست فریاد هست
 زمانه کهنه بتان را هزار بار آه هست
 من از نوم نگذشتم که پخته بنیاد هست
 درفش قلمت شمایان دوباره بلند
 چه گوشت که به تموریان چه افقاد هست
 خوشا نصیب که خاک تو آرمید اینجا
 که این زمین ز طلسم فرنگ آزاد هست
 هزاره تب کابن کجوتر از آبی هست
 که آن مجوزه عروس هزار داماد هست

دروین دیدہ نگہ دارم اشکِ خونین را
 کہ من فقیرم و این دولتِ خدا و اوست
 اگر چه پیرِ جسمم و ردِ لایِ اله دارم
 کج بنگاہ کہ بزندہ تر ز پولاد است

سفر بہ غزنی و زیارتِ مزارِ حکیم سنائی

از نواز شہانے سلطان شہید
 صبح و شام صبح و شام بزمِ عمید
 نکتہ سنجِ خاوراں مہندیِ فقیر
 میمانِ خسرو کیواں سیریا
 تاز شہرِ خسروی کردم سفر
 شد سفر بر من سبک تر از حضر

سینہ بکشاوم آں بائے کہ پار
لالہ رُست ارنیفس او در کو بہار

آو باغنی آں حسیم علم و فن
مغز زار شیع مردان کهن
دولت محسوس را زیبا و سوس

از عتابندان و دانائے تنوس
خفتہ در نکاش حکیم غزنوی
از نوائے او داں مرداں قوی

آں حکیم غیب آں صاحب مقام
تُرک جوشین رومی از ذکرش تمام

من زُپیدا او ز پنہان در سرور
ہر دورا سرمایہ از ذوق محسوس

او نقاب از چہرہ ایساں کشود
 منکر من گفت بریر مومن وانمود
 بر دور از حکمت قرآن سبق
 او ز حق گوید من از مردان حق
 در فضائے مرتدا و سوختم
 تا مستاع ناله اند و ختم
 گفتم ای بنیندہ اسرار جہاں
 بر تور روشن این جہاں و آن جہاں
 عنصر ما و ارفقہ آب و گل است
 اہل حق را مشکل اندر مشکل است
 مومن از افرنجیاں دید آنچه دید
 فتنہ با اندر حرم آمد پدید

تائماہ او ادب از دل نخورد
 چشم اور اجلوہ افراغ بُرد
 اے عظیم غیبِ اہم عارفان
 پہنتے از نیس فیض تو خام عارفان
 آنچہ اندر پردہ غیب ست گھسے
 بولے آبِ فیتہ باز آئیے بجوسے

روح حکیم شانی از بہشت میں

جواب می دہد

رازوانِ غیب و شہرتِ شتم ز فقر
 زندہ و سائب نظرِ شتم ز فقر

یعنی آن فقرے کے داندراہ را

بیسند از نورِ خودی اللہ را

اندرونِ خویش جوید لآلہ،

در تیرِ شمشیر گوید لآلہ

قلوبِ جاں کن چوں زناں بہ تنِ متن

بہجومِ دواں کوسے در میدانِ فلکن

سلطنتِ اندر بہمانِ آب و گل

قیمتِ او قطرِ قدر از خونِ دل

مومنساں زیرِ سپہرِ لاجورد

زندہ از عشقِ اندونے از خوابِ خود

می ندانی عشقِ مستی از کجاست؟

ایں شعاعِ آفتابِ معصطفیست

زندہ تاسو زیا اور جانِ قسمت
 این نگہ دارندہ ایمانِ قسمت
 بانمبہ شوا ز رموزِ آب و گل
 پس بزن بر آب و گل کسی رول
 دل زدیں سر چشمہ بر قوتِ هست
 دین ہمہ از مہجراتِ صحبتِ است
 دین مجوا ندر کتب لے بنجیب
 علم و حکمت از کتب دین از لفظ
 بوعلی دہن دہ آب و گل است
 بنجیب از خستگیا ئے دل است
 نمیش دوشش بوعلی سینا بہل
 پارہ ساز یہا ئے دل از اہل دل

معطفے بھراست و موج او بلند
 خیزد این دریا بجائے خویش بند
 مدتے بر عاشقں چھپیدو
 لطمہ لائے موج او نا دیدو!
 یک زمان خود را بدریا در منگن
 تا روان رفتہ باز آید بہ تن
 اے مسلمان جسز براہِ حق مرو
 تا امید از رحمتِ عامے شو
 ہدوہ جگزار آتشکاری گزیریں
 تا بہ لرزد از سجود تو زمیں
 دوش ویدم فطرتِ بیاب را
 ریح آن ہنگامہ اسباب را

چشم او بر زشت و خوب کائنات
 در نگاه او عنیب کائنات
 دست او با آب و خاک اندر ستیز
 آن بہم پیوستہ و این بیخیز
 کلمتہش در جستجوئے کبیتق؟
 در تلاش تار و پوسے کسینا
 گفت از کونہ سے ذوالنہن
 آدمے نو سازم از خاک کینا
 مشت خاکے را بصد رنگ آرمود
 پے پے تابید و سنجید و فرود
 آخر اور آب و رنگ لالہ داد
 لالہ اندر شمیرا و نہاد

باش تا بینی بہارِ دیگرے
 از بہارِ پاستاں رنگیں ترے
 ہر زمان تہ تبیدہ دار و رقیب
 تا نگیری از بہارِ خود نصیب
 بر درون شاخ گل دارم نظر
 غنچہ ہارا دیدہ ام اندر سفر!
 لالہ رادر وادی و کوہ و دمن
 از زمین باز نتوان داشتن
 بشنود مرے کہ صاحبِ جتوہست
 نغمہ راکو ہر سوز اندر گلوہست!

بر مزارِ سلطان محمود علیہ الرحمۃ

غیر وازول نالہ ہے ہمت یار

آو! آں شہرے کہ انجبا بود پار!

آں دیار و کاخ و کو دریا نہ ایست

آں شکوہ و فال و فرافسانہ بیت

گنبدے بد و طوفان سپنج بریں

تربتِ سلطان محمود است این!

آنکہ چون کودک لب از کوزہ بشت

گفت در گہوار و نام او نخست

برق سوزاں تیغ بے زہن سار او

دشت و در لرزندہ از طین سار او

زیرِ گردون آیتِ الله را تشش
 قدسیاں قرآنِ سرابِ برتر تشش
 شوخی و تکرم مرا از من رب بود
 تا نبودم در جهانِ دیر و زود
 رخ نمود از سینه ام آن آفتاب
 پر و گیها از فروغش بے حجاب
 مهرِ گردون از جلدش در رکوع
 از شعاعش دوشش می‌گردد و طلوع
 وار بیدم از جهانِ چشم و گوشش
 فاش چون آمد و دیدم صبحِ دوشش
 شهر غزمینِ ایک بهشتِ رنگ بو
 آبجو با نعنه خوان در کاخ و کو

قصر ہائے اوقطار اندر قطار
 آسماں باقنبہ لایش ہم کنار
 محبت سنج طوس را دیدم بہ بزم
 لشکر محمور را دیدم بہ بزم
 بیخ سیر عالم اسرار کرد
 تامل شوریدہ بیدار کرد
 آن ہمہ مشتاقی و سوز و در
 در سخن چوں زند بے پروا جسور
 تنم اشک اندراں ویرانہ کاشت
 محنت گویا با خدائے خویش داشت
 تا نبودم نجیب راز راز او
 سو ختم از گرمی آواز او

مناجاتِ مردِ شورید و دریرانه غزنی

لله بهر یک شعاع آفتاب

دارد اندر شاخ چندین بیج و تاب

چون بهار او را کند عریان و فاش

گویش جز یک نفس اینجا مباحش!

هر دو آمریک گر را سازد برگ

من ندانم زندگی خوشتر که مرگ!

زندگی پیهم مصاف نیش و نوش

رنگ نم امروز را از خونِ دوش!

الاماں از کبرِ ایامِ الاماں

الاماں از صبح و از شامِ الاماں!

اے خدا کے نقشبندِ جان و تن
 با تو ایس شوریدہ وارو یک سخن
 فتنہ ہا بسیم دریں دیر کہن
 فتنہ ہا در غلوت و در انجمن
 عالم از قہت دیر تو آمد پدید
 یا خدائے دیگر اور آفرید
 نبی پرش صلح و صفا باطن ستیز
 اہل دل را شیشہ دل ریز ریز!
 صدق و اخلاص و صفا باقی نماند
 ”آں قہح بشکت و آں ساقی نماند“
 چشم تو بر لائہ رویانِ فرنگ
 آدم از افسون شاں بے آب و زنگ

از کہ گیر در بلب و ضبط این کائنات؟
 اے شہیدِ عشوۂ لات و منات!
 مردِ حق آں بندۂ روشن نفس
 نائبِ تو در جہاں اوبود و بس
 او بہ بندِ فقرہ و نذرندوزن
 گر توانی سو مناتِ او شکن!
 این مسلمان از پستارانِ کیمیت؟
 در گریبانش یکے بہ حکامہ نمیت!
 سینہ اش بے سوز و جانش بے فروش
 او سرافیل است و صورِ او خموش!
 قلبِ او نامحکم و جانش نرشد
 در جہاں کالائے او نارِ جہند

در مصافِ زندگانی بے ثبات
دارد اندر استیلا تُمنا ت!

مرگ را چون کافراں داندِ بِلَاک
آتشِ او کم بہا مانندِ خاک!

شعلہ از خاکِ او باز آفری
آن طلبِ آن جستجو باز آفری

باز جذبِ اندروں اورا بدو

آن حسنونِ ذوقنوں اورا بدو

شرقِ را کن از وجودش استوار

صبحِ منہ از گریہش برآرا!

بحرِ احرارِ بچوبِ او شکاف

از شکوہش لرزہ آہن بہ قاف!

قندھار و زیارتِ خرقہ مبارک

قندھار آن کشورِ سینوسواد

اہلِ دل را خاکِ او خاکِ مراد

رنگِ ما بوما ہوا ما آبِ ما

آبِ ما تابندہ چون سیابِ ما

لالہ ما در خلوتِ کسارِ ما

نارِ ما تیغِ بستہ اندر نارِ ما

کوئے آن شہر است ما را کئے دوست!

سارباں بر بند محلِ سوئے دوست

می سہ ایم دیگر از یارانِ نجد

از نوائے ناقہ را آرم بوجد!

غزل

از دیرِ مغان آیم بے گردشِ صہبامست!
 دینِ زبانی لا بودم از بادۂ الٰہامست!
 دانم کہ نگاہِ او ظرفِ ہمہ کس بنید
 کرد است مرا ساقی از عشوہ و ایامست!
 وقت است کہ بکشایم میخانہٴ رومی باز
 پیرانِ جسم دیدم در صحنِ کلیسامست!
 این کارِ حکیمی نیست اماںِ کلمیے گیر
 صد بندہٴ سال مست یک بندہٴ دریا مست!
 دل را بچسبن بر دم از بادِ چسبنِ افسرد
 میرد بہ خیسابانہا این لالہٴ صحرامست!

از حرفِ دلاویزش اسرارِ صرم پیدا
دی کافر کے ایم دردِ ادویٰ بطلماست!

سینا است کہ فارانِ اہست؟ یا رجبِ مقامِ اہست؟

ہر ذرّہٴ خاکِ من چشمے اہست تماشا مست!

سندۃ آل "برذخ لایبغیان"
ویدیش در کلمۃ "لی خرقان"

وین او آئین او تفسیرِ کل
در بسین او خطِ اقتدیرِ کل

○ "برذخ لایبغیان" - کلمہ: یہ قرآن

○ "لی خرقان الفقروا الجهاد" - حدیث

محبت را اوصاحبِ مہر ارکرو
 عشق را او تیغِ جوہر ارکرو
 کاروانِ شوق را او منزلِ است
 ماہمیکِ مشتِ خاکیمِ اولِ است
 آشکارا و پندش اُترائے ماست
 و در ہمیش مسجدِ اقصائے ماست
 آماز پیدایمِ او بونے او
 داد ما را نعرہٴ اللہِ ہوں
 بادلِ من شوقِ بے پروا چہ کروا
 بادۂ پُر زور با مینا چہ کروا

رقصد اندر سینہ از زور جنوں!

تا ز راہ دیدہ می آید بروں!

گفت من جب بر یلم و نورِ مبین!

پیش ازیں اور اندیدم این چنین!

شعرِ رومی خواند و خندید و گریست

یارب این دیوانہ فرزانہ کیست!

در حرم با من سخن زندانہ گفت!

از مے و میخ زادہ و پیمانہ گفت!

گفتش این حرفِ بے باکانہ چیست

لب فرو بند این معتامِ ناشی بہت

من ز خونِ خویش پر دروم ترا

صاحبِ آہِ سحر کردم ترا

با زیبا این نکتہ را نے نکتہ رس
 عشق مردان ضبطِ احوال است و بس
 گفت عقل و ہوش آزار دل است!
 مستی و وارفتگی کار دل است!
 نعرہ از دماغت و اندر سجد
 شعلہ آواز او بود، او نبود!

بر مزارِ حضرتِ احمد شاہ بابا علیہ الرحمۃ

موسسِ ملتِ افغانیہ

تربتِ آن خسرو روشن ضمیر
 از ضمیرش ملتے صورت پذیر

گنبد اور احرم داند سپہر
 با فروغ از طوف او سیائے مہر
 مشیل فاتح آل امیر صف شکن
 سکہ زوہم بتسلیم سخن
 فلتے را داد ذوقِ جستجو
 قدسیاں تبیح خواں بر خاک او
 از دل و دست گہر ریزے کہ داشت
 سلطنت ہا برو بے پروا گذاشت
 محکمہ سنج و عارف و شمشیر زن
 روح پاکش با من آمد در سخن

گفت می دانم سمت ام تو کجا هست
 نغمه تو خاکیاں را کیمیا هست
 خشت رنگ از فیض تو دارائے دل
 روشن از گفتار تو سینائے دل
 پیش ماے آشنائے کونے دوست
 یک نفس فہمیں کہ داری بونے دوست
 اے خوش آن کو از خودی آئینہ ساخت
 ونداں آئینہ عالم را شناخت
 پیر گردید این زمین و این سپہر
 ماہ کوراز کو رچشمیہائے مہر
 گرمی ہنگامہ می بایدش
 مانختیں رنگ بوباز آیدش

بندۂ مومن سرسبیلی کنند
 بانگِ او ہر کہنہ را برہم نہند
 اے تراحق داد جانِ ناشکیب
 تو زبیرِ ملک دین داری نصیب
 فاش گو با پورِ نادِ فاش گوے
 باطنِ خود را بہ ظاہرِ فاش گوے

خطباتِ پادشاہِ اسلام علیہ السلام حضرت غلام شاہ

ایۃ اللہ بنصرہ

اے قبائے پادشاہی بر تو راست
 سایۂ تو خاکِ مارا کیما است

خسروی را از وجود تو عیار
 سلطت تو ملک دولت را حصار
 از تو ای سرمایہٴ مستح و ظفر
 تختِ احمد شاہ را شانے دگر
 سینہٴ بے مہر تو ویرانہ بہ
 از دل و از آرزو بیگانہ بہ
 آنگوں تیغے کہ داری در کمر
 نیم شب از تابِ او گرد و سحر
 نیک می دانم کہ تیغ ناور است
 من چہ گویم باطن او ظاہر است!
 حرفِ شوق آورده ام از من پذیر
 از فقیرے رمزِ سلطانی بگیر

لے بھاؤ تو زشاہیں تیز تر
 گردو این ملکِ خدا دادے مگر
 اینکہ می بنسیم از تقدیرِ کیست؟
 چیت آن چیزے کہ می بایست نیست؟
 روز و شب آئینہ تدبیرِ یاست
 روز و شب آئینہ تقدیرِ یاست!
 باتو گوئم لے جوانِ سخت کوشش
 چیت فردا؟ دخترِ امروز و دوش!
 مسرکہ خود را صاحبِ امروز کرد
 گردو او گردو سپہرِ گردو گرد
 او جهانِ رنگ و بورا آبروست
 دوش اندام روزانو فردا از دست!

مرد حق سرمایہ روز و شب است
زانکہ اوقت دیرِ خود را گوی است

بنده صاحب نظر پیرام
چشم او بینای قوت دیرام
از جگہ بش تیز مشیریت
ماہمہ پیرا او پیریت!

لرزو از اندیشہ آن نچست کار
عادات اندر بطون روزگار!

چوں پدرا بل مہن را دوست دار
بنده صاحب نظر را دوست دار

ہمچو آن خلد آشیان بیدارزی
سخت کوشش و پروم و گزارزی

می شناسی معنی گزارِ حسیّت؟

این مقامے از مقاماتِ علیّی است

آنتاں را در جهانِ بے ثبات

نیست ممکنِ جسدِ بکزارِ حیات

سرگذشتِ آلِ عثمان را نگر

از فریبِ غریباںِ خویشِ جگر

تا ز کتاریِ نصیبے داشتند

در جہاںِ دیگرِ علمِ افزا داشتند

مسلمِ ہندی چہ امیدانِ گذاشت؟

ہمتِ ابو بوائے کتاریِ نداشت!

مشتِ خاکش آںچنانِ گردیدہ مر

گر می آولہ ز من کارے نکرد!

ذکر و منکرِ نادری در خونِ تست
 قاہری با لبِ سری در خونِ تست
 اے فروغِ دیدہ برناؤ پیر
 سزِ کار از ہاشم و محمود گیر
 ہم ازاں مرتے کہ اندر کوہِ ودشت
 حق ز تیغِ او طبعِ آوازہ گشت
 روزِ ہاشبِ امپیدن می تو اں
 عصرِ دیگرِ ہتسردین می تو اں
 صد جہاں باقی است در تیراں منور
 اندر آیتش یکے خود را بسوز

باز فحشاں را ازاں سوزے بن
 عصر اور ا صبح نوروزے بن
 ملتے گم گشتہ کوہ و کمر
 از عینش دیدہ ام چیزے دگر
 زانکہ بود اندر دل من سوز و درد
 حق ز تقدیرش مرا آگاہ کرد
 کار و بارش را انکو سنجیدم
 آنچہ پنهان است پیدا دیدہ ام
 مرد میدان زندہ از اللہ ہوسست
 زیر پائے او جہان چار سوست
 بندہ کو دل غیبیہ اللہ نہ بست
 می توں سنگ از زجاج او شکست

او بخندد در جہانِ چون و چہند
 تہمتِ ساحلِ بایں دریا مہند
 چوں زر و نئے خویش برگیرد حجاب
 او حساب است ثواب است عذاب
 برگ و سازِ ما کتاب و حکمت است
 این دو قوتِ علمتِ بارِ ملت است
 آن فتوحاتِ جہانِ ذوق و شوق
 این فتوحاتِ جہانِ تحت و فوق
 ہر دو نعمتِ خدائے لایزال
 مومنانِ را آن جمال است این جلال
 حکمتِ اشیا فرنگی زاد نیست
 اصل او جز لذتِ ایجاد نیست

نیک اگر بینی مسلمان زاده است
 این گہرازدستِ ما افتاده است
 چوں عرب اندر اروپا پرکشاد
 علم و حکمت را بنادگیر نہاد
 دانہ آن صحرائِ شیناں کاشتند
 چہلش از فرعیان برداشتند
 این پری از شیشہ اسلافِ ماست
 باز صیدش کن کہ او از قافِ ماست
 لیکن از تہذیبِ لادینے گریز
 زان کہ او با اہلِ حق دار و ستیز
 فتنہ لا این فتنہ پرداز آورد
 لات و عزے و جسم باز آورد

از فوشش دیدہ دل نا بصیر
 روح از بے آبی آتش نشہ میرا
 لذتِ بیابانی از دل می برد
 بلکہ دل زیں پیکرِ گل می برد
 کمنہ دزدے غارتِ او بر سلامت
 لالہ می نالہ کہ داغِ من کجاست
 حق نصیب تو کند ذوقِ حضور
 باز گویم آنچہ گفتم در زبور
 مردن و ہم زیتن اے نکتہ رس
 این ہمہ از اعتبارات است و بس
 مردِ کر سوزِ نوا را مردہ
 لذتِ صوت و صدا را مردہ

پیش چنگے مست و مسرور ہست کور
 پیش رنجے زند در گور ہست کور
 روح با حق زندہ و پایندہ است
 ورنہ این را مردہ آن را زندہ است
 آنکہ حَقِّی لَا یَمُوتُ ہست آدم حق ہست
 زیستن با حق حیاتِ مطلق ہست
 ہر کہ بے حق زیست جز مردانیت
 گرچہ کس در ماتیم اوزارنیت
 بر خور از دستہ آں اگر خواہی ثبات
 در ضمیرش دیدہ ام آبِ حیات
 می دمدار اپیم لا تخف
 می رساند برمت ہم لا تخف

قوتِ سلطان و سید از لای الہ

ہمیتِ مردِ فقیر از لای الہ

تا رو تیغِ لای الہ داشتیم

مَا سِوَاللّٰهِ رَانِشَانِ كُنَّا شَتِیْمِ!

خاوراں از شعلہ من روشن است

اے خنکِ مردے کہ در عصرِ من است

از تَب و تا بَم نصیبِ خود بگیر

بعد ازین ناید چو من مردِ فقیر!

گو بر دریائے قرآنِ سفتِ ام

شرحِ رمزِ صِبْغَةِ اللّٰهِ گفتِ ام

با مسلمانانِ غمے بخشیدہ ام

کنہِ شاخے رانے بخشیدہ ام

عشقِ من از زندگی وار و سراغ
 عقل از صہبائے من روشن یابغ
 بکتہ ہائے خاطر افزونے کہ گفت؟
 با مسلمان حرفِ پُرسوزے کہ گفت؟
 بچھونے نالیدم اندر کوہ و دشت
 تا مقامِ خویش بر من فاش گشت
 حرفِ شوق آموختم و اسوختم
 آتشِ افسردہ باز افزوختم
 با من آہِ صبغکا ہے دادہ اند
 سلوتِ کچہ ہے بکا ہے دادہ اند!
 دارم اندر سینہ نورِ لاکا الہ!
 در شرابِ من سرورِ لاکا الہ!

نگر من گروں مسیر از فیضِ اوست!
 جوے سال ناپذیر از فیضِ اوست!
 پس بگیر از بادۂ من یک دم جام
 تا در خشی مشلِ تنبغِ بے نیام!

(عبدالمجید ویں رقم)

گیلانی ایکٹرک پریس ہسپتال، دہلی، ہجری میں بہت نامیاب اور نظام الدین
پرنٹر، جی، اور سر محمد اقبال پبلشر نے میگوڈ زندگی ہجری سے شائع کی

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ جرمانہ لیا جائے گا۔
